

Kassák Laios:

Költészetem magja

Kimondom a szívem és az agyam is kimondom
egesz életem káromló szavait
ahogyan földemtől népemtől örököltem.
Mint költészetem haszontalan ikerpárját
a könyörületet és a könyörtelenséget zengem
egyazon fekete hangszeren
és kérdezem folyvást
van-e olyan ellenség aki legyőzhetetlen
van-e olyan ellenség aki legyőzhet engem.

Vágyak
és legyintések

Kortyolgatják a bort, rágják a szendvicseket, és emlékezni akarnak. De nem sikerül. Pedig, ha már régen látják egymást az emberek, szívesen porgetik vissza a képzelet celluloidszalagját. Csak a máról beszélgetnek, pontosabban a tárgyakról. A lányok többnyire bútorról, szövegről, szoknyáról, a férfiak autóról, pénzről, mellékállásról. Valamennyien harmincon innen, de húsz éven már jóval túl vannak. Lassan fogy a bor, és a téma szívesen él tovább az esti beszélgetésben.

Hirtelen egy hang, mint a metsző szél, belefúj a langyos duzzsolásba. „Arról senki sem mesél, hogy amit akartatok, megcsináltátok-e.”

Innen-onnan nevetés hallatszik, miközben a tekintetek egymást keresik, s a pillantások között a levegő elektromossággal telik meg. Hamar kiderül, hogy kevesen akarnak emlékezni. Nem szívesen gondolnak vissza azokra az évekre, amikor dacos elszántsággal, teli lázadással vágta neki az életnek. Lázdáltak, a konvenció és minden ellen. Tarsolyukban volt az összes kellék, hogy amit akarnak, véghez is vigyék. Következtek az apró lépések, tele olyan buktatókkal, amit az érdek, kényelem, hiúság, puhanyság, anyagiasság fémszelel. Könnyen el lehet ezeken a dolgokon csúszni.

Késnek a válaszok, akinek felelni kellene, magabiztosan mosolyog. A mosoly azt fejezi ki, gyerekes dolgok merültek fel. A szájelhúzás beszédes és hangos. „Még hogy akartunk valamit! Magunkból többet, jobbat kihozni! Ugyan, kérem, micsoda idealizmus.”

Visszazuhanak a régi témákhoz, maradnak a kocsknál, ruháknál, tárgyaknál. Talán érzik, hogy nemcsak ezt akarták, de ez a végeredmény.

Gyakran felvillan bennem ez a tablókép. Kibővül az ismerősök sorával, akik hamar hátat fordítottak elhatározásuknak, gyorsan elfelejtették azt, hogy valamit szerettek volna csinálni, valamit akartak. Megmutatni például a világnak, hogy ő tényleg ügyes, tényleg okos, s még jobbat akar, mint bárki előtte is. Mert hisz fiatalon mindenkiben kialakul ilyen érzés. Tisztes nekirugaszkodás, természetes vehemencia ez, ami nélkül nincs fiatalság.

Sajnos gyakran megdöbbenek azon a konzervatívizmuson, ahogyan egyes húszon-harminc évesek gyengeségüket, kényelmességüket cinizmussal palástolják. Furcsán cseng, pedig egypárszor már hozzászóltam a fülem.

„Nem kell problémáztatni, gondolkodni... Ne vitatkozz a főnökkel, még akkor se, ha neked van igazad. Ne vess rá, csak a pénzzel törődj... Ne akarj semmit, mert felhívod magadra a figyelmet, légy terepszínű, s nyugodtan élj, játssz csak a szalonképes szerepet, és öledbe hull a

gyümölcs... Ezelős az, aki fejfel rohan a falnak, bolond az, aki meg akarja váltani a világot. Lám a főnök sem teszi, ő is felfelé néz, felfelé igazodik, ritkán van önálló véleménye.”

Egy-egy ilyen vélemény után a fiatalok — a fiatalok — lenézést érzem. Sokszor kétlem, hogy valóban őszinte megnyilvánulások ezek. Még arra is lehetne gondolni, hogy a cinizmus, az őszinte, a fiatalokra jellemző egészséges szándékot leplezi, csak nem akarják magukat kiadni, ezért nagyképűséggel védik igazi énjüket. De az életvitel eloszlátja ezt a gondolatot, és mindenféle illúziót. A felszínes, kelendő gondolatmenet a hétköznapi cselekvésekben is meglátszik.

Nem ilyenek a fiatalok, mondhatja bárki. Sorolhatja az ismerősöket, az ellenpéldákat. Nem ilyen Z., aki esténként már a második diplomájáért tartol, vagy a szomszéd fiú, akiről senki se gondolta volna, hitte volna el, ha nem látja a saját szemével. De nézje a Ki mit tud?-ot a képernyőn, és egy kicsit meg is hökkent, hogy a szomszéd gyerek milyen tehetséges. Nem ilyen G. az esztergapad mellől, N. a kutatóintézetből...

Sokan nem ilyenek, a legtöbben nem ilyenek. Nyilvánvaló, hogy értékek szerint is rétegződik minden korosztály.

Legyinteni lehetne: a fiatalok ilyenek is, meg olyanok is. Képzletben felvonulnak előttem azok, akik bizonygatják: ez is csak divat. Mint a farmernadrág, s egyebek. De miért tartozna e speciális cinizmus a divathoz? Ami lebecsülése a képességnek, minden emberi értéknek. Legyinteni hát nem lehet, hisz az effajta mentalitás önpusztító. Képzletünk csak el egy olyan virágot, amelynek szármái a kinövésük pillanatában lehullanak.

HALÁSZ MIKLÓS

Rigó utca

Emlékek, káprázatok. Múlt idő, félmúlt, jelen. Ha becsukom a szemem, látom a hajdani utcát; nap süti, finom por kavargó a kocsiút fölött. A házak nagyobbak tűnnek. A fák is. Az előbbi káprázat csupán, az utóbbi valóság.

Baktat mellettem a kétéves fiam. Ránézek, s megvilágosul, ahogy kerekre nyitott szemét látom, hogy nem az utca változott meg, csak az arányok lettek mások. Most már belátok az alacsonyabb ablakokon, amelyek valaha csak alulról látszottak. Ezen az utcán mentem az iskolába; történetének tehát része vagyok már; ahogyan az lesz a fiú is.

Mert nemcsak az embereknek van történetük, hanem az utcáknak is.

Megkérdeztek egyszer tőlem

Kalapácsütések
élettartalma

A koccintásnak éppúgy rendje és tartalma van nála, mint kalapácsütéseinek. Saját termésű erős szilvóriummal kínált első látogatásomkor, úgy hat évvel ezelőtt. Míg fölhajtottam, végig szemembe nézett, majd a pohár talpával koccintottunk. Ez éppúgy hozzátartozik lényéhez, mint a tréningruha, a fejébe nyomott villámhárító svájcisapka vagy a rezet formáló kalapács. Hosszú évtizedekig maga volt a szegedi szobrászat. Munkája nyomán készült el e század szegedi panteonja, benne Tömörkény, Juhász Gyula, Móra Ferenc, József Attila rézbe kalapált arcmásával. S művészetére jellemző a többi megmintázott személyiség is édesapjától Don Quijótól, Dantén, Michelangelón, Dózsán, Erkelen és Kodályon át Leninig. Ahogy ő mondja, minden alkotása mögött „élettartalom” van. S Tápai Antal szobrászművész élete, sorsa bővelkedik élményekben, eseményekben.

Az asztalon hatalmas piszka. Tizenöt évesen lakatosinaszként készítette. Mesterségjelvénye lehetne. Mellette szobor, Folt hátán folt a címe, rajta az inasévekből megörzött 653-ös bircaszám. S írme a történet, az „élettartalom”. Tizenhét-tizenöt éves lehetett, s egyszer nem kért bocsánatot a művészetétől. A kazánkovácsokhoz helyezték, s mint legfiatalabbnak, a kazán belsejében kellett tartani a szegecset, míg kívülről ütötték-verték az izzó vasat. Egyik fülére megsüketült. Am egyszer a világ-háború roppant mozdonyainak javításakor olyan helyre kellett foltot rakni, ahol már megvolt foltozva. Senki nem vállalta, csak ő. A kész munka bizonyított. Ez hát a Folt hátán folt című plasztikájának valóságmagja.

Tápai Antal művészete a spontán anyagalkatási ösztönökből táplálkozik, az anyagba toroklik, ismeri és tiszteli törvényeit, alkalmazkodva hozzá, építi művészetét. Ez a művészi alapállás állandó valóságközeliséget és folyamatos munkatevékenységet tétel fel, és kíván meg. Évtizedek munkájával jutott el művészete céljához és eredményéhez, „az anyagban rejlő stabil emberlénnyeghez”. Úgy ismeri szobrászi anyagát, a vörösrzet, mint pék a kovászt. Az egy milliméteres lemezről körplasztikát készítenélkül, hogy a lemez elvékonyodna, törne, szakadna. Naponta kérges, izmos kezébe kapja a kalapácsot, céltudatos, takarékos és pontos ütésekkel formálja szoborrá a rideg rézlemez. A modell és az anyag ismerete és szeretete, e kettő találkozásának harmóniája szülte említett portréit. A művesség, a felületi szépség, a mo-

galmasság, a külső és belső rend egységét teremti meg. Ő mondta egyszer: „Egyre jobban és mélyebben érdekel magam a munka. Magáról a munka lényegéről, az emberi munkáról van mondanivalóm. A munka útján, annak segítségével jutottam el a művészethez. Együtt jártam ki az élet és a munka iskoláit. Belém oltódott, meghatározóan az anyag iránti tisztelet és megbecsülés. Végigdolgoztam a munka összes szféráit, voltam csillás, géplakatos, kazánkovács, faszobrász, kirakatgrafikus, oktató — s szobrász lettem.”

Szobrászata anyaghoz és folyamatos alkotómunkához kötött. Átélhetővé, leolvashatóvá és érthetővé akarja tenni a munkát, a munka érzelmi, etikai és ideológiai tartalmát. Vallja, hogy minden egyes jó, pontos kalapácsütés emberséget visz az anyagba, változtatja a lemezt, új és új szituációk keletkeznek, s ezekre ismét új és új kalapácsütésekkel kell értelmesen, alkotó módon reagálni. Így ír erről: „A mesterségbeli tudás reprezentálja a művész emberi nivóját és lelki szintjét. A póré művészi akarat anyagismeret és technikai tudás nélkül mit sem ér a szobrászatban... A technika fűtöttsége, eredetisége, indulati tartalma adja a műalkotás értékét... A szobrász alkotó indulatainak csúcspontjait kalapácsütései jelzik... Alkotás közben a belső szándék ál-

tal diktált idegimpulzusok széles skáláját és a cselekvéssor minden mozzanatát belső ösztönzés diktálja, ami megmogatja a szobrász összes erőit és a mesterség nehez problémáit, testi-lelki erőfeszítést is kénytelen vállalni, hogy kínzó feszültségektől szabaduljon. Ez a feszültség — az anyag és a művészi akarat küzdelme, hőfoka — objektívalódik a technikában.”

Tápai Antal majdnem egyötös a századdal. Három nap múlva, április 6-án 75 éves lesz. Reggel minden bizonnyal felveszi majd melegítőruháját, fejébe nyomja villámhárító svájcisapkáját, és leballag a műhelybe. Kezébe veszi kalapácsát, és pontos, takarékos ütésekkel szoborrá alakítja a rézlemez. Munkára készíti 75 éves izmait, lelkét és szellemét. Mert mi is a művészet célja; ha nem a lélek gimnasztikára készítése?! Szobrász, alkotóművész. Portrékovács, Szeged kalapácsos krónikása.

A művész számára mi lehet a legnagyobb kitüntetés? Kaphat díjakat, jutalmakat, érmekeket, de egy művész igazi elismerése, hogy köztéren álló alkotásaival naponta ezrek és ezrek találkoznak, s hogy fiatal kollégák, egykori tanítványok nevezik, vallják mesterüknek, s ezekből bőven jutott eddig is Tápai Antalnak. Hogy ezután is számíthat ezekre, biztosítja a legújabb mű, Herke Sándornak, a szikjavítás Kossuth-díjas tudósának vörösrébe kalapált portréja, mely közeljövőben a Gabonatermesztési Kutató Intézet mellé kerül, s biztosítja, hogy nemcsak dolgozik, de át is adja mérhetetlen tapasztalatait, hatalmas tudását az olajipari képzőművészeti tagjainak.

T. L.

Ács S. Sándor felvétele

alakult meg az ország első üzemi bizottsága 1944 októberében, kilenc nappal a város felszabadulása után; vajon történelmi lecke lesz-e neki, vagy valami több? Amikor elolvassa az első könyvet, vajon elmondhatom-e neki, hogy itt létesült az első munkáskönyvtár, és akkor, amikor még egy másik éhség jobban hajtotta az embereket, mint a szép éhsége. Félek, hogy nehezen érti meg azt is: mi az hogy éhség, és persze örülök is ennek, bár tudom, hogy zavar majd magyarázataimban. Töprengok hogy hogyan meséljem el neki, hogy az az utca, és az a gyár, amelynek bölcsődéjében a gyermekdalokat tanulja — nemcsak városkép, hanem történelem is — a történelem az élet tanítómestere — ezt már a latinok is tudták —, és hogy aki nem ismeri saját város történelmét, az nem lehet városlakó, az idegen marad — az idegenek pedig sohasem boldogok a városokban.

Hogy ennél, vagy a Bakay Nándor utcánál — nem tudom —, a történelem tanúsága szerint a gyár valamelyik kapujánál annak idején munkások üdvözölték a szovjet katonákat; az okkerbarna téglafal sebes volt akkor, ágyúgolyók ütötte sebek voltak rajta.

Egyszer majd ezt is elmesélem, ahogyan nekem is elmesélték, mert akkor még meg sem születtem, ám ez a folytatólagosság éltet; az utcát is élteti, és engem is; képek és káprázatok közül elő-előbukkan; múltból, félmúltból, jelen időből.

Lányok csapata jön az utcán. A móravárosi iskola diákjai lehetnek. Ugrálnak, énekelnek, nevetélnék. Apróságok totyognak a szüleik mellett, jönnek a bölcsődéből. Gyermekdalok keverednek a szélsuhogással; az okkerbarna téglafal — a múlt idő néma tanúja — az elkövetkező tavaszokra gondol.

PETRI FERENC